

Magda Olesiuk-Okomska
dr
Akademia Wymiaru Sprawiedliwości
e-mail: magda.olesiuk-okomska@aws.edu.pl
ORCID: 0000-0003-0984-5782

Udział tłumacza w polskiej procedurze karnej – trudności i wyzwania

Streszczenie

Chociaż językiem urzędowym przed organami wymiaru sprawiedliwości jest język polski, w związku z dynamicznym rozwojem stosunków międzynarodowych i nasileniem ruchów migracyjnych coraz częściej w postępowaniach przed polskimi sądami, w tym w postępowaniu karnym, udział biorą cudzoziemcy, którzy nie posługują się językiem polskim w stopniu wystarczającym, aby uczestniczyć w czynnościach w nim prowadzonych. Zarówno porozumiewanie się z tymi osobami, jak i korzystanie z dokumentów sporządzonych w innych językach wymagają udziału tłumacza, który stał się już pewną rutyną, a który służyć ma zagwarantowaniu prawa do rzetelnego procesu.

Celem niniejszego opracowania było przybliżenie przepisów regulujących pozycję tłumacza, jako pomocnika organów procesowych i oskarżonego, oraz zasygnalizowanie kwestii problematycznych napotykanych przez tłumaczy w praktyce dokonywania przekładów w polskiej procedurze karnej.

Słowa kluczowe: postępowanie karne, procedura karna, tłumacz przysięgły, prawo do pomocy tłumacza, cudzoziemcy

Wprowadzenie

Zgodnie z art. 4 ustawy z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim¹ i art. 5 § 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych² językiem urzędowym przed organami wymiaru sprawiedliwości jest język polski. Niemniej, w związku z dynamicznym rozwojem stosunków międzynarodowych i nasileniem ruchów migracyjnych, coraz częściej w postępowaniach przed polskimi sądami udział biorą cudzoziemcy, którzy nie posługują się językiem polskim w stopniu wystarczającym, aby uczestniczyć w czynnościach w nim prowadzonych. Tymczasem przepis art. 5 § 2 u.s.p. wyraźnie wskazuje, iż osoba, która nie włada w wystarczającym stopniu językiem polskim, ma prawo do występowania przed sądem w znanym przez nią języku i bezpłatnego korzystania z pomocy tłumacza. W doktrynie zauważa się³, iż udział tłumacza stał się już pewną rutyną. Samo prawo do pomocy tłumacza służy zapewnieniu elementarnych gwarancji procesowych i stanowi nieodłączny element prawa do rzetelnego procesu.

Niniejsze opracowanie ma na celu przybliżenie przepisów regulujących pozycję tłumacza, jako pomocnika organów procesowych i oskarżonego, oraz zasygnalizowanie kwestii problematycznych związanych z udziałem tłumacza w polskiej procedurze karnej.

Zawód tłumacza przysięgłego w Polsce

Zawód tłumacza przysięgłego, ze względu na swoje istotne znaczenie dla funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, podlega regulacjom prawnym. Wprowadzane na przestrzeni lat zmiany w przepisach miały na celu nie tylko określenie zasad dostępu do tego zawodu i jego wykonywania, ale również zapewnienie wysokiej jakości świadczonych przez tłumaczy usług. Kluczowym aktem prawnym, określającym warunki i tryb nabywania oraz utraty prawa wykonywania zawodu tłumacza przysięgłego, jak i same zasady wykonywania tego zawodu, jest ustawa z dnia 25 listopada 2004 r. o zawodzie tłumacza przysięgłego⁴, która obowiązuje od 27 stycznia 2005 r. Przed jej przyjęciem tłumacze przysięgli ustanawiani byli

1 Tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 1556.

2 Tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 334 ze zm., dalej: u.s.p.

3 Zob. np. J. Długosz, *Prawo do udziału tłumacza jako jedna z przesłanek rzetelnego procesu karnego*, „Investigationes Linguisticae” 2009, vol. 17, s. 101.

4 Tekst jedn. Dz. U. z 2019 r. poz. 1326, dalej: u.z.t.p.

na podstawie aktów rangi nieustawowej, w postaci rozporządzeń Ministra Sprawiedliwości⁵. Jak wskazano w uzasadnieniu do projektu ustawy, „Inspiracją do unormowania statusu tłumaczy, w akcie prawnym rangi ustawowej, były dyskusje, w których akcentowano potrzebę zinstytucjonalizowania zawodu tłumacza publicznego”⁶.

Ustawa z 2004 r. była kilkakrotnie nowelizowana⁷, a w obecnym brzmieniu obowiązuje od 17 lipca 2019 r. W rozdziale 2 zawarto regulacje w zakresie nabywania i utraty prawa do wykonywania zawodu tłumacza przysięgłego. Zgodnie z art. 2 ust. 1 u.z.t.p. tłumaczem przysięgłym może być osoba fizyczna, która m.in. zna język polski; ma pełną zdolność do czynności prawnych; nie była karana za przestępstwo umyślne, przestępstwo skarbowe lub za nieumyślne przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu obrotu gospodarczego; ukończyła studia wyższe i złożyła z wynikiem pozytywnym egzamin z umiejętności tłumaczenia z języka polskiego na język obcy oraz z języka obcego na język polski. Egzamin na tłumacza przysięgłego, w myśl art. 3 u.z.t.p., przeprowadza Państwowa Komisja Egzaminacyjna, której członków powołuje i odwołuje, w drodze decyzji, Minister Sprawiedliwości. Szczegółowy sposób przeprowadzania rzeczonego egzaminu reguluje rozporządzenie Ministra

5 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 grudnia 1928 r. o tłumaczach przysięgłych (Dz. U. Nr 104, poz. 943 ze zm.); rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 grudnia 1953 r. w sprawie tłumaczy przysięgłych (Dz. U. Nr 51, poz. 256); rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 sierpnia 1968 r. w sprawie tłumaczy przysięgłych (Dz. U. Nr 35, poz. 244); rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 8 czerwca 1987 r. w sprawie biegłych sądowych i tłumaczy przysięgłych (Dz. U. Nr 18, poz. 112 ze zm.).

6 Rządowy projekt ustawy o tłumaczach publicznych, s. 16 (Sejm IV kadencji, druk nr 2481).

7 Ustawą z dnia 12 maja 2006 r. o zmianie ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego (Dz. U. Nr 107, poz. 722); ustawą z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 632 ze zm.); ustawą z dnia 25 marca 2011 r. o ograniczaniu barier administracyjnych dla obywateli i przedsiębiorców (Dz. U. Nr 106, poz. 622 ze zm.); ustawą z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (tekst jedn. Dz. U. z 2023 r. poz. 1378 ze zm.); ustawą z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1247 ze zm.), dalej: ustawa zmieniająca z 27 września 2013 r.; ustawą z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustaw regulujących warunki dostępu do wykonywania niektórych zawodów (Dz. U. poz. 1505); ustawą z dnia 22 grudnia 2015 r. o zasadach uznawania kwalifikacji zawodowych nabytych w państwach członkowskich Unii Europejskiej (tekst jedn. Dz. U. z 2023 r. poz. 334); ustawą z dnia 5 września 2016 r. o usługach zaufania oraz identyfikacji elektronicznej (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 1725); ustawą z dnia 3 lipca 2018 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1669 ze zm.); ustawą z dnia 21 lutego 2019 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z zapewnieniem stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz. U. poz. 730).

Sprawiedliwości⁸. Uprawnienia do wykonywania zawodu tłumacza przysięgłego nabywa osoba, która zdała egzamin (art. 5 ust. 1 u.z.t.p.), a prawo do wykonywania zawodu uzyskuje po złożeniu ślubowania i wpisaniu na listę tłumaczy przysięgłych (art. 6 u.z.t.p.) prowadzoną i udostępnianą przez Ministra Sprawiedliwości.

Zasadom wykonywania zawodu poświęcono rozdział 3 ustawy. W art. 13 u.z.t.p. wskazano uprawnienia tłumacza przysięgłego, tj. sporządzanie i poświadczanie tłumaczeń z języka obcego na język polski i z języka polskiego na język obcy, a także sprawdzanie i poświadczanie tłumaczeń w tym zakresie, sporządzonych przez inne osoby; sporządzanie poświadczonych odpisów pism w języku obcym oraz sprawdzanie i poświadczanie odpisów pism sporządzonych w danym języku obcym przez inne osoby oraz dokonywanie tłumaczenia ustnego. W myśl art. 14 ust. 1 u.z.t.p. tłumacz przysięgły obowiązany jest wykonywać powierzone mu zadania ze szczególną starannością i bezstronnością, zgodnie z zasadami wynikającymi z przepisów prawa, zachować w tajemnicy fakty i okoliczności, z którymi zapoznał się w związku z tłumaczeniem oraz doskonalić kwalifikacje zawodowe. Tłumacz przysięgły niewypełniający obowiązków albo wypełniający te obowiązki nienależycie lub nierzetelnie podlega odpowiedzialności zawodowej (art. 21 u.z.t.p.). Kontrolę nad działalnością tłumaczy przysięgłych, zgodnie z art. 20 u.z.t.p., sprawują wojewodowie właściwi ze względu na miejsce zamieszkania tłumacza.

Wskazać należy, iż – jak stanowi art. 15 u.z.t.p. – tłumacz przysięgły nie może odmówić wykonania tłumaczenia w postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy, na żądanie sądu, prokuratora, Policji oraz organów administracji publicznej, chyba że zachodzą szczególnie ważne przyczyny uzasadniające odmowę. Jak wskazano we wspomnianym już powyżej uzasadnieniu do projektu ustawy⁹, „(...) wybór przez sąd, prokuratora, Policję albo organ administracji publicznej tłumacza publicznego do wykonania tłumaczenia normuje się jako czynność faktyczną. (...) W trakcie konsultacji społecznych pojawiły się opinie prezentowane przez przedstawicieli tłumaczy przysięgłych, że nie powinno ustanawiać się obowiązku tłumaczenia na wniosek wymienionych organów. Wydaje się jednak, iż nie istnieją żadne przesłanki uzasadniające traktowanie tłumaczy w sposób wyjątkowy, inny niż pozostałych biegłych, a w niepodważalnym interesie całego społeczeństwa leży możliwie szybkie przeprowadzenie postępowania przed wskazanymi organami”.

W aktach wykonawczych do ustawy określono m.in.: stawki wynagrodzenia za czynności tłumacza przysięgłego, wykonane na żądanie sądu, prokuratora, Policji

8 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie szczegółowego sposobu przeprowadzania egzaminu na tłumacza przysięgłego (tekst jedn. Dz. U. z 2020 r. poz. 124).

9 Rządowy projekt ustawy o tłumaczach publicznych..., s. 19–20.

oraz organów administracji publicznej¹⁰, organizację Komisji Odpowiedzialności Zawodowej¹¹ oraz, jak już odnotowano, szczegółowy sposób przeprowadzenia egzaminu na tłumacza przysięgłego¹².

Z danych Ministerstwa Sprawiedliwości¹³ wynika, iż – na dzień 24 stycznia 2024 r. – liczba aktywnych tłumaczy przysięgłych wynosiła 10 088. Wśród nich najwięcej było tłumaczy przysięgłych języka niemieckiego (3631), języka angielskiego (2844), języka rosyjskiego (1182) i języka francuskiego (1121). Zdawalność egzaminu na tłumacza przysięgłego w roku 2023 wyniosła 21%. Wówczas do egzaminu przystąpiły 534 osoby, a na listę tłumaczy przysięgłych wpisane zostały 104. W ostatnich pięciu latach liczba osób przystępujących do egzaminu wahała się od 115 w roku 2020 do 572 w roku 2022. W okresie tym najmniej osób uzyskało wpis na listę tłumaczy przysięgłych w roku 2019 (47), a najwięcej w roku 2022 (123).

Prawo do pomocy tłumacza jako gwarancja rzetelnego procesu karnego

Prawo do rzetelnego procesu jest jednym z fundamentalnych praw przysługujących każdemu obywatelowi w demokratycznym państwie prawa. Stanowi także gwarancję konstytucyjną. W myśl art. 45 ust. 1 Konstytucji¹⁴ każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Chociaż Konstytucja nie posługuje się pojęciem rzetelnego procesu, w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego przywołany przepis określa się jako wyrażający prawo „do odpowiedniego, sprawiedliwego i rzetelnego ukształtowania procedury sądowej”¹⁵.

W doktrynie polskiej zwraca się uwagę na sporność pojęcia rzetelnego procesu karnego, w tym istniejące różnice w zakresie nazwy zasady, sposobu jej rozumienia

¹⁰ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie wynagrodzenia za czynności tłumacza przysięgłego (tekst jedn. Dz. U. z 2021 r. poz. 261).

¹¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie Komisji Odpowiedzialności Zawodowej (Dz. U. Nr 15, poz. 132).

¹² Powołane wyżej rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie szczegółowego sposobu przeprowadzenia egzaminu na tłumacza przysięgłego.

¹³ Odpowiedź na Wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 21 stycznia 2024 r., Biuro Komunikacji i Promocji, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa, 31 stycznia 2024 r., BK-VII.082.42.2024.

¹⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.), dalej: Konstytucja.

¹⁵ Wyrok TK z dnia 15 kwietnia 2008 r., P 26/06, OTK-A 2008, nr 3, poz. 42. Zob. również wyrok TK z dnia 16 kwietnia 2008 r., K 40/07, OTK-A 2008, nr 3, poz. 44.

i słuszności jej wyodrębniania¹⁶. Niemniej, jak podnosi M. Rogacka-Rzewnicka, „Termin »rzetelny proces«, bez względu na to, jak wiele przypisuje się mu znaczeń, najdobitniej definiuje współczesny paradygmat postępowania karnego”¹⁷. P. Wiliński zauważa¹⁸, iż pojęcie rzetelnego procesu karnego jest swego rodzaju zbiorem ogólnie pojmowanych wartości i bywa traktowane jako szczególna klauzula generalna, oraz opowiada się¹⁹ za traktowaniem dyrektywy rzetelnego postępowania jako sposobu określenia modelu procesu karnego. Natomiast M. Rogalski stwierdza²⁰, że w doktrynie polskiej prawo do rzetelnego procesu uznaje się za zasadę naczelną procesu karnego. Służyć ma zabezpieczeniu podstawowych praw uczestników postępowania karnego.

Wskazać należy, iż w Polsce zasada rzetelnego procesu nie została w przepisach zdefiniowana, „nie jest terminem ustawowym i wynika głównie z całokształtu norm prawa karnego procesowego, ale również z Konstytucji RP, która określa wraz z prawem do sądu minimalne standardy, jakim proces w sprawach karnych powinien podlegać”²¹. Rzetelny proces karny wywodzimy zatem z poszczególnych przepisów Kodeksu postępowania karnego²² i zasad w nich określonych, w tym tych zapewniających równy udział stron w postępowaniu toczącym się przed niezależnym i niezawisłym sądem.

Prawo do rzetelnego procesu swój wyraz znalazło w wielu aktach międzynarodowych. Wskazać można na art. 8–10 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, uchwalonej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ rezolucją 217/III A dnia 10 grudnia 1948 r.²³, na których wzorowane były regulacje zawarte w kolejnych aktach prawa międzynarodowego, w tym w art. 6 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka

16 Zob. np. I. Nowikowski, *Uwagi o zasadzie rzetelnego procesu karnego (kwestie wybrane)*, w: J. Skorupka (red.), *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdry*, Warszawa 2009, s. 45.

17 M. Rogacka-Rzewnicka, *Znaczenie niepisanych reguł postępowania dla tworzenia podstaw rzetelnego procesu karnego*, w: J. Skorupka (red.), *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdry*, Warszawa 2009, s. 92–93.

18 P. Wiliński, *Pojęcie rzetelnego procesu karnego*, w: A. Gerecka-Żołyńska, P. Górecki, H. Paluszkiwicz, P. Wiliński (red.), *Skargowy model procesu karnego. Księga ofiarowana Profesorowi Stanisławowi Stachowiakowi*, Warszawa 2008, s. 399.

19 P. Wiliński, *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym*, Kraków 2006, s. 221.

20 Zob. M. Rogalski, *Res iudicata i zakaz ne bis in idem jako gwarancje rzetelnego procesu*, w: J. Skorupka (red.), *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdry*, Warszawa 2009, s. 169.

21 E. Skrętowicz, *Z problematyki rzetelnego procesu karnego*, w: J. Skorupka (red.), *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdry*, Warszawa 2009, s. 24.

22 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (tekst jedn. Dz. U. z 2025 r. poz. 46), dalej: k.p.k.

23 <http://www.un-documents.net/a3r217.htm#E> (dostęp: 10.05.2024).

i Podstawowych Wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r.²⁴ oraz w art. 14 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, otwartego do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r.²⁵ O prawie do rzetelnego procesu traktuje także art. 47 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej²⁶. Istnieje ponadto wspólny dorobek europejski w zakresie standardów rzetelności postępowania, wypracowany przede wszystkim przez Europejski Trybunał Praw Człowieka i Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Wielokrotnie orzekał ETPCz, iż doszło do naruszenia art. 6 EKPCz, w tym w wyroku z dnia 23 listopada 2023 r. w sprawie *Wałęsa v. Polska*²⁷ i wyroku z dnia 6 lipca 2023 r. w sprawie *Tuleya v. Polska*²⁸.

Jak słusznie zauważa P. Hofmański, „(...) nie może ulegać wątpliwości, że z uprawnień procesowych przewidywanych w prawie procesowym oskarżony może korzystać tylko wtedy, gdy rozumie język, w którym posługują się funkcjonariusze aparatu ścigania i który używany jest w sądzie, a także potrafi się w tym języku wyśłowić. Z tego powodu wśród elementów prawa do rzetelnego procesu karnego wymienia się prawo do korzystania z pomocy tłumacza”²⁹. W literaturze wskazuje się na istotną rolę tłumacza w procesie karnym i podnosi się, iż jest on czynnikiem gwarantującym rzetelny proces, umożliwiając oskarżonym zapoznanie się ze stawianymi zarzutami i zebranymi dowodami oraz złożenie wyjaśnień³⁰. Przy czym pamiętać należy, iż tłumacz dokonuje przekładu nie tylko w związku z udziałem w postępowaniu oskarżonego (podejrzanego), ale przekłada także przesłuchania świadków bądź inne dokumenty.

W aktach międzynarodowych niejednokrotnie wprost wskazuje się prawo do tłumaczenia w kontekście prawa do rzetelnego procesu. Artykuł 6 ust. 3 lit. e EKPCz stanowi, iż każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma prawo do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli nie rozumie lub nie mówi językiem używanym w sądzie. Orzecznictwo ETPCz również nie pozostawia wątpliwości

24 Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, ze zm., dalej: EKPCz.

25 Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167, dalej: MPPOiP.

26 Dz. Urz. UE C 202 z dnia 7 czerwca 2016 r.

27 Skarga nr 50849/21.

28 Skargi nr 21181/19 i 51751/20.

29 P. Hofmański, *Prawo do udziału tłumacza w postępowaniu karnym*, w: A. Szwarc (red.), *Przestępczość przygraniczna. Postępowanie karne przeciwko cudzoziemcom w Polsce*, Poznań 2000, s. 148.

30 Zob. np. P. Hofmański, *Prawo do udziału tłumacza jako jeden z warunków uczciwego procesu*, w: E. Pływaczewski (red.), *Przestępczość cudzoziemców. Nowe wyzwanie dla teorii i praktyki*, Szcztytno 1995, s. 54; R.A. Stefański, *Udział tłumacza w postępowaniu karnym jako przejaw rzetelnego procesu karnego*, w: J. Skorupka (red.), *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesora Zofii Świdry*, Warszawa 2009, s. 360.

w kwestii przysługującego prawa do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza³¹. Natomiast, zgodnie z gwarancją procesową przewidzianą w art. 6 ust. 3 lit. a EKPCz, każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do niezwłocznego otrzymania szczegółowej informacji w języku dla niego zrozumiałym o istocie i przyczynie skierowanego przeciwko niemu oskarżenia. Uprawnienie to, będące niezbędnym warunkiem uznania, że postępowanie karne prowadzone jest rzetelnie, pozostaje w ścisłym związku z prawem do tłumaczenia.

Prawo do pomocy tłumacza wyrażone zostało także w art. 14 ust. 3 lit. f MPPOiP. Przepis ten stanowi, iż każda osoba oskarżona o popełnienie przestępstwa ma prawo, na zasadach pełnej równości, do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli nie rozumie lub nie mówi językiem używanym w sądzie.

Nie sposób nie wskazać, iż prawo do tłumaczenia zajmuje istotne miejsce w regulacjach Unii Europejskiej. W rezolucji Rady z dnia 30 listopada 2009 r.³² wezwano państwa członkowskie do przyjmowania środków dotyczących prawa do tłumaczenia pisemnego i ustnego. W Harmonogramie działań³³, stanowiącym załącznik do rezolucji i zawierającym wezwanie do stopniowego przyjmowania sześciu środków mających na celu umocnienie praw procesowych osób podejrzanych lub oskarżonych, jako pierwszy z owych środków wymieniono tłumaczenie pisemne i ustne. Harmonogram został następnie ujęty w Programie sztokholmskim³⁴ przyjętym 10 grudnia 2009 r.

Jednak największe znaczenie, z perspektywy omawianej problematyki, miało przyjęcie 20 października 2010 r. dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/64/UE w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i tłumaczenia pisemnego w postępowaniu karnym³⁵, określającej wspólne minimalne zasady, które mają być stosowane w dziedzinach tłumaczenia ustnego i pisemnego w postępowaniu karnym oraz w postępowaniu służącym wykonaniu europejskiego nakazu aresztowania. Dyrektywa weszła w życie 15 listopada 2010 r. Warto w tym miejscu wskazać, iż właśnie w celu wdrożenia rzeczony dyrektywy zmienione zostały przepisy

31 Zob. np. wyrok ETPCz z dnia 28 sierpnia 2018 r., w sprawie *Vizgirda v. Słowenia*, skarga nr 59868/08; wyrok ETPCz z dnia 28 listopada 1978 r., w sprawie *Luedicke, Belkacem and Koç v. Niemcy*, skargi nr 6210/73, 6877/75 i 7132/75.

32 Rezolucja Rady z dnia 30 listopada 2009 r. dotycząca harmonogramu działań mających na celu umocnienie praw procesowych osób podejrzanych lub oskarżonych w postępowaniu karnym (Dz. Urz. UE C 295 z dnia 4 grudnia 2009 r.).

33 Harmonogram działań mających na celu umocnienie praw procesowych osób podejrzanych lub oskarżonych w postępowaniu karnym.

34 Program sztokholmski – Otwarta i bezpieczna Europa dla dobra i ochrony obywateli (Dz. Urz. UE C 115 z dnia 4 maja 2010 r.).

35 Dz. Urz. UE L 280 z dnia 26 października 2010 r.

polskiego Kodeksu postępowania karnego³⁶, w tym wspomnianą wyżej nowelizacją z 27 września 2013 r.

Nawiązania do powyższej dyrektywy i – przewidzianego w niej – prawa do tłumaczenia znalazły się także w kolejnych dyrektywach Parlamentu Europejskiego i Rady, w tym wynikających ze wspomnianego Harmonogramu³⁷. W art. 3 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym³⁸ zobowiązano państwa członkowskie do zapewnienia, aby osobom podejrzanym lub oskarżonym niezwłocznie udzielano informacji dotyczących przynajmniej wskazanych w tym przepisie praw procesowych, w tym prawa do tłumaczenia ustnego i pisemnego (ust. 1 lit. d), zgodnie z prawem krajowym, aby umożliwić skuteczne wykonywanie tych praw.

O prawie do tłumaczenia w postępowaniu karnym mowa jest nie tylko w odniesieniu do osób podejrzanych lub oskarżonych, ale traktując o nim także regulacje unijne poświęcone ochronie ofiar przestępstw i pomocy takim ofiarom. W Harmonogramie działań na rzecz zwiększania praw i ochrony ofiar, zwłaszcza w postępowaniu karnym, stanowiącym załącznik do rezolucji Rady z dnia 10 czerwca 2011 r.³⁹, wskazano wspieranie zapewniania tłumaczenia ustnego i pisemnego w postępowaniu karnym jako jeden z celów ogólnych, których osiągnięciu służyć mają działania na szczeblu unijnym ukierunkowane na zwiększenie praw i ochrony ofiar. Ponadto 25 października 2012 r. uchwalono dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE ustanawiającą normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw⁴⁰. Prawu do tłumaczenia ustnego i pisemnego w całości został poświęcony jej art. 7.

³⁶ Zob. szerzej M. Olesiuk-Okomska, *Wpływ regulacji Unii Europejskiej na udział tłumacza w polskiej procedurze karnej*, w: I. Sepioło-Jankowska (red.), *Reforma prawa karnego*, Warszawa 2015, s. 506–516.

³⁷ Zob. np. dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności (Dz. Urz. UE L 294 z dnia 6 listopada 2013 r.).

³⁸ Dz. Urz. UE L 142 z dnia 1 czerwca 2012 r.

³⁹ Rezolucja Rady z dnia 10 czerwca 2011 r. w sprawie harmonogramu działań na rzecz zwiększania praw i ochrony ofiar, zwłaszcza w postępowaniu karnym (Dz. Urz. UE C 187 z dnia 28 czerwca 2011 r.).

⁴⁰ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz. Urz. UE L 315 z dnia 14 listopada 2012 r.).

Do kwestii udziału tłumacza w kontekście zapewnienia prawa do rzetelnego procesu kilkakrotnie odnosił się Sąd Najwyższy. W wyroku z dnia 22 marca 2007 r.⁴¹ zważył, iż: „Art. 72 § 3 KPK, jak słusznie podkreśla się w doktrynie, spełnia rolę gwarancyjną oraz stanowi realizację minimalnych standardów demokratycznego systemu prawnego, zapewniającego osobie nie władającej językiem danego kraju udostępnienie jej podstawowych dokumentów procesowych w znanym jej języku. (...) Niedopełnienie przez sąd obowiązku wynikającego z omawianego przepisu było naruszeniem istotnego elementu prawa do rzetelnego procesu”. W wyroku z dnia 27 listopada 2020 r.⁴² Sąd Najwyższy wskazał, iż „(...) prawo do korzystania z pomocy tłumacza stanowi istotny element prawa do rzetelnego procesu karnego”. Przedmiotowa kwestia znajduje swoje odzwierciedlenie również w orzecznictwie sądów niższych instancji⁴³.

Nie ulega wątpliwości, iż udział tłumacza stanowi fundamentalny element prawa do rzetelnego procesu karnego, zarówno w polskim porządku prawnym, jak i w międzynarodowych standardach gwarancji procesowych.

Prawo do pomocy tłumacza w Kodeksie postępowania karnego

Kodeks postępowania karnego nie określa bliżej pozycji tłumacza, wskazując w art. 204 § 3, że do tłumacza stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące biegłych. W piśmiennictwie podnosi się⁴⁴, iż ma to swoje uzasadnienie w fakcie, że rola procesowa tłumacza zbliżona jest do roli biegłego, a posiadaną przez tłumacza wiedzę specjalistyczną jest znajomość języka obcego. W doktrynie tłumacz traktowany bywa jako pewna kategoria biegłych, pomocnik procesowy sądu bądź pomocnik organów procesowych i oskarżonego. Jak zauważa R.A. Stefański⁴⁵, ten ostatni pogląd jest słuszny.

Problematyka udziału tłumacza w postępowaniu karnym uregulowana została przede wszystkim w art. 72 k.p.k. i art. 204 k.p.k. Artykuł 72 k.p.k. przewiduje prawo do pomocy tłumacza przysługujące oskarżonemu. Przepis był dwukrotnie

41 Wyrok SN z dnia 22 marca 2007 r., V KK 190/06, Legalis nr 87088.

42 Wyrok SN z dnia 27 listopada 2020 r., V KK 518/19, Legalis nr 2502951.

43 Zob. np. wyrok SA w Warszawie z dnia 27 września 2021 r., II AKa 179/21, Legalis nr 2633937; wyrok SA w Rzeszowie z dnia 27 czerwca 2014 r., II AKa 111/13, Legalis nr 1091950; postanowienie SO w Słupsku z dnia 25 marca 2010 r., VI Kz 85/10, Legalis nr 282473.

44 Zob. np. D. Gruszecka, w: J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2023, art. 204, s. 557.

45 R.A. Stefański, *Udział tłumacza...*, s. 360.

nowelizowany⁴⁶, w obecnym brzmieniu obowiązuje od 9 listopada 2013 r. Zgodnie z § 1 oskarżony ma prawo do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli nie włada w wystarczającym stopniu językiem polskim. W myśl § 2 tłumacza należy wezwać do czynności z udziałem oskarżonego, który nie włada w wystarczającym stopniu językiem polskim. Na wniosek oskarżonego lub jego obrońcy tłumacza należy wezwać również w celu porozumiewania się oskarżonego z obrońcą w związku z czynnością, do udziału w której oskarżony jest uprawniony. W § 3 wskazano, iż oskarżonemu, niewładającemu w wystarczającym stopniu językiem polskim, doręcza się wraz z tłumaczeniem postanowienie o przedstawieniu, uzupełnieniu lub zmianie zarzutów, akt oskarżenia oraz orzeczenie podlegające zaskarżeniu lub kończące postępowanie. Przy czym, w myśl rzeczonoego przepisu, za zgodą oskarżonego można poprzestać na ogłoszeniu przetłumaczonego orzeczenia kończącego postępowanie, jeżeli nie podlega ono zaskarżeniu.

W orzecznictwie wskazuje się⁴⁷, iż prawo do pomocy tłumacza przysługuje oskarżonemu w zakresie, w jakim jest to konieczne dla zabezpieczenia elementarnych gwarancji procesowych. Przy czym, zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego⁴⁸, „Osoba niewładająca językiem polskim to nie tylko osoba, która w ogóle nie zna języka polskiego, ale także ta, która nie rozumie w dostatecznym stopniu zadawanych jej pytań albo też w wyniku słabej znajomości tego języka nie może swobodnie sformułować swych myśli. Niewystarczające władanie językiem polskim nie może prowadzić do ograniczenia możliwości obrony przed sądem polskim, a więc naruszać prawa do rzetelnego procesu sądowego. Dla tego rodzaju osób ustanowienie tłumacza jest warunkiem tzw. faktycznej zdolności do działania w procesie”.

W zakresie owego „niewładania w wystarczającym stopniu językiem polskim” Sąd Apelacyjny w Warszawie zważył⁴⁹, iż: „Za zbyt daleko idący należy uznać pogląd, że na gruncie art. 72 § 1 k.p.k. znaczenie ma to, czy oskarżony rozumie i włada językiem sądowym, czyli językiem, którym posługują się funkcjonariusze aparatu ścigania i który używany jest w sądzie. Taka bowiem sytuacja (nieznajomość języka fachowego) dotyczy również obywateli polskich”. W orzecznictwie wskazuje się również, iż prawo do skorzystania z pomocy tłumacza „absolutnie nie

⁴⁶ Ustawą z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. Nr 17, poz. 155 ze zm.) oraz ustawą zmieniającą z 27 września 2013 r.

⁴⁷ Zob. np. postanowienie SN z dnia 4 kwietnia 2012 r., III KK 133/11, OSNKW 2012, nr 8, poz. 81; wyrok SA w Rzeszowie z dnia 27 czerwca 2014 r., II AKa 111/13, Legalis nr 1091950.

⁴⁸ Wyrok SN z dnia 3 kwietnia 2003 r., III KKN 143/01, OSNwSK 2003, nr 1, poz. 708.

⁴⁹ Wyrok SA w Warszawie z dnia 7 marca 2016 r., II AKa 3/16, Legalis nr 1549656.

oznacza⁵⁰ bądź „nie określa kategorycznie”⁵¹ spoczywającego na organie procesowym lub sądzie obowiązku zapewnienia tłumacza z języka ojczystego danej osoby, a wymóg jest spełniony już przy zapewnieniu tłumacza z języka, którym ta osoba posługuje się w stopniu wystarczającym.

Odnosząc się do przepisu art. 72 § 3 k.p.k., Sąd Najwyższy podniósł⁵², iż przepis ten spełnia „rolę gwarancyjną oraz stanowi realizację minimalnych standardów demokratycznego systemu prawnego, zapewniającego osobie niewładającej językiem danego kraju udostępnienie jej podstawowych dokumentów procesowych w znanym jej języku”. Jednocześnie Sąd Najwyższy wielokrotnie zwracał uwagę⁵³, iż jakkolwiek przepis ten stanowi, że oskarżonemu niewładającemu w wystarczającym stopniu językiem polskim należy doręczyć wraz z tłumaczeniem m.in. orzeczenia podlegające zaskarżeniu lub kończące postępowanie, to jednak nie nakazuje on doręczania uzasadnień tych orzeczeń, jak również innych pism procesowych w nim niewymienionych, a taki obowiązek nie wynika z żadnego innego obowiązującego przepisu. Przy czym, w zakresie środka odwoławczego wniesionego przez stronę przeciwną od orzeczenia podlegającego doręczeniu z tłumaczeniem, Sąd Najwyższy niejednokrotnie podnosił⁵⁴, iż chociaż środek ten nie figuruje w katalogu pism procesowych, do jakich doręczenia obliguje treść przepisu art. 72 § 3 k.p.k., to jednak na taką potrzebę „może wskazywać” bądź „wskazuje” względ na zasadę lojalności procesowej, a „zasada ta, analogicznie jak udostępnienie oskarżonemu w znanym mu języku podstawowego dokumentu, jakim jest wyrok, gwarantuje rzetelny przebieg procesu, a ponadto w większym stopniu umożliwia realizację prawa do obrony na dalszym etapie procesu”.

O udziale tłumacza w postępowaniu karnym traktuje także art. 204 k.p.k. W myśl § 1 należy wezwać tłumacza, jeżeli zachodzi potrzeba przesłuchania głuchego lub niemego, a nie wystarcza porozumiewanie się z nim za pomocą pisma, oraz osoby niewładającej językiem polskim. Ponadto, zgodnie z § 2, należy wezwać tłumacza, jeżeli zachodzi potrzeba przełożenia na język polski pisma sporządzonego w języku obcym lub odwrotnie albo zapoznania strony z treścią przeprowadzonego dowodu. We wspomnianym już § 3 wskazano, iż do tłumacza stosuje się

50 Zob. np. wyrok SA w Rzeszowie z dnia 30 lipca 2020 r., II AKa 11/20, LEX nr 3335457.

51 Zob. np. wyrok SA we Wrocławiu z dnia 24 kwietnia 2013 r., II AKa 108/13, Legalis nr 999528.

52 Wyrok SN z dnia 22 marca 2007 r., V KK 190/06, Legalis nr 87088.

53 Zob. np. postanowienie SN z dnia 16 czerwca 2021 r., V KK 252/21, Legalis nr 2734411; postanowienie SN z dnia 19 stycznia 2011 r., IV KK 312/10, Legalis nr 417455.

54 Zob. np. wyrok SN z dnia 24 lipca 2008 r., V KK 28/08, OSNwSK 2008, nr 1, poz. 1532; postanowienie SN z dnia 8 października 2009 r., V KK 99/09, OSNKW 2010, nr 3, poz. 26.

odpowiednio przepisy dotyczące biegłych. Artykuł 204 k.p.k. w obecnym brzmieniu obowiązuje od 1 lipca 2015 r. Nowelizowany był dotychczas jednokrotnie⁵⁵, gdy w § 2 zamieniono wyrażenie „oskarżonego” na „strony”. Tym samym rozszerzono zakres zastosowania obowiązku wezwania tłumacza celem zapoznania z treścią przeprowadzonego dowodu nie tylko oskarżonego, ale również innych stron postępowania. Przyznanie takiego uprawnienia wyłącznie oskarżonemu było wielokrotnie krytykowane w doktrynie⁵⁶.

W orzecznictwie wskazuje się⁵⁷, iż: „Procedura karna nie wymaga posługiwania się językiem ojczystym każdego uczestnika, a żąda jedynie osiągnięcia porozumienia się, do czego wystarcza używanie języka zrozumiałego dla wypowiadających się osób”. Przy czym, zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego⁵⁸, „Dla uznania, czy zachodzi przesłanka z art. 204 § 1 pkt 2 k.p.k., rozstrzygające znaczenie ma stopień opanowania języka polskiego w mowie. Od niego bowiem uzależnione jest to, czy świadek rozumie zadawane mu podczas przesłuchania pytania, a także to, czy może właściwie sformułować myśli w języku polskim”.

Jak zważył Sąd Apelacyjny w Warszawie⁵⁹, „Konieczność wezwania tłumacza (art. 204 pkt 2 k.p.k.) powstaje wówczas, gdy oskarżony nie może pojąć znaczenia i sensu dokonywanych czynności procesowych albo nie ma możliwości wysłowienia się w języku polskim, chyba że istnieją uzasadnione podstawy do przekonania, że wbrew deklaracjom w wystarczającym stopniu posługuje się językiem polskim. Tłumaczenie powinno być dokonane na język zrozumiały dla oskarżonego”. Tutaj również podniesiono, iż: „Niewystarczające władanie językiem polskim nie może prowadzić do ograniczenia możliwości obrony przed sądem polskim, a więc naruszać prawa do rzetelnego procesu sądowego. Dla tego rodzaju osób ustanowienie tłumacza jest warunkiem tzw. faktycznej zdolności do działania w procesie. Udział tłumacza w postępowaniu sądowym powinien być rozpatrywany w aspekcie zasad procesowych: prawdy obiektywnej, prawa do obrony, kontradyktoryjności i jawności procesu”⁶⁰, a „Prawo do korzystania z pomocy tłumacza stanowi istotny element prawa do rzetelnego procesu karnego i jednocześnie jest jedną z najważniejszych gwarancji procesowych oskarżonego będącego obcokrajowcem, ma istotne zna-

55 Ustawą zmieniającą z 27 września 2013 r.

56 Zob. np. S. Stachowiak, *Uprawnienie pokrzywdzonego do korzystania z pomocy tłumacza w polskim procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 12, s. 14.

57 Zob. np. wyrok SA w Krakowie z dnia 20 czerwca 2000 r., II AKa 99/00, LEX nr 42941.

58 Postanowienie SN z dnia 7 czerwca 2017 r., III KK 101/17, Legalis nr 1682079.

59 Wyrok SA w Warszawie z dnia 9 lutego 2000 r., II AKa 484/99, Legalis nr 47489.

60 Wyrok SA w Warszawie z dnia 21 listopada 2012 r., II AKa 335/12, Legalis nr 739611.

czenie dla prowadzenia przez oskarżonego właściwej obrony oraz wypływa z konieczności zapewnienia lojalności procesowej wobec stron. Prawo to (...) jest ściśle powiązane z prawem do obrony, o którym mowa w art. 6 k.p.k. Naruszenie prawa oskarżonego do korzystania z pomocy tłumacza godzi także w normy prawa międzynarodowego⁶¹.

Warto w tym miejscu wskazać, iż Sąd Najwyższy wyraził jednoznaczne stanowisko⁶², że: „Zgodnie z treścią art. 195 k.p.k.⁶³ i art. 204 § 1 i § 3 k.p.k. tłumaczem może być każda osoba, o której wiadomo, że ma odpowiednią wiedzę w danej dziedzinie, bez względu na charakter i miejsce wykonywania czynności zawodowych oraz na to czy została wpisana na listę. Oznacza to, że tłumaczenia nie musi dokonywać tłumacz przysięgły, ale osoba posiadająca »odpowiednią wiedzę« w zakresie znajomości języka obcego, którym posługuje się osoba przesłuchiwana. W takiej sytuacji każdorazowej ocenie podlega to, czy w danym przypadku osoba dopuszczona do czynności tłumaczenia posiada »odpowiednią wiedzę« do wykonania tej czynności, przy uwzględnieniu skali trudności”.

Dane statystyczne dotyczące udziału tłumaczy w postępowaniu karnym

Nie ma ogólnodostępnych danych dotyczących udziału tłumaczy w postępowaniach przed sądem, w tym w postępowaniu karnym. Autorka opracowania, dnia 21 stycznia 2024 r., zwróciła się do Ministerstwa Sprawiedliwości z Wnioskiem o udostępnienie informacji publicznej, kierując m.in. następujące pytania: W ilu postępowaniach sądowych w sprawach karnych brali udział tłumacze przysięgli w latach 2005–2023 (z prośbą o wskazanie liczby tłumaczy przysięgłych na każdy rok oddzielnie)? W ilu postępowaniach przed sądami rejonowymi, sądami okręgowymi i sądami apelacyjnymi? W jakich językach obcych najczęściej korzystano z usług tłumacza przysięgłego przed sądem w postępowaniach karnych w latach 2005–2023 (z prośbą o wskazanie 4 języków obcych najczęściej wykorzystywanych w postępowaniach sądowych w sprawach karnych i liczby spraw na każdy rok oddzielnie)? Czy do udziału w postępowaniach sądowych w sprawach karnych w latach 2005–2023 byli wzywani tłumacze nie będący tłumaczami przysięgłymi (jeśli tak, z prośbą o podanie liczby tłumaczy nie będących tłumaczami

61 Wyrok SA w Warszawie z dnia 27 września 2021 r., II AKa 179/21, Legalis nr 2633937.

62 Postanowienie SN z dnia 10 grudnia 2003 r., V KK 115/03, Legalis nr 97459.

63 Do pełnienia czynności biegłego jest obowiązany nie tylko biegły sądowy, lecz także każda osoba, o której wiadomo, że ma odpowiednią wiedzę w danej dziedzinie.

przysięgliymi za każdy rok oddzielnie)? W odpowiedzi z dnia 31 stycznia 2024 r.⁶⁴ Ministerstwo Sprawiedliwości przekazało jedynie poniższe zestawienie dotyczące liczby powołań tłumaczy w sprawach karnych, dodając, iż „nie posiada pozostałych danych statystycznych”.

Tabela 1. Powołania tłumaczy w sprawach karnych w latach 2017–2023

Sądy	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
apelacyjne	570	720	653	664	1011	1117	1103
okręgowe	11884	10310	11686	12055	13932	14866	13741
rejonowe	19849	19551	21068	18582	26855	32428	36384

Źródło: Biuro Komunikacji i Promocji, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2024 r.

Brak szczegółowych danych uwzględniających używane języki, zakres udzielanej przez tłumacza pomocy, rodzaj wykonywanych tłumaczeń, rodzaj spraw, w których korzysta się z pomocy tłumacza, powołania tłumaczy nie będących tłumaczami przysięgliymi etc. uniemożliwia dokładne zilustrowanie i wszechstronne przeanalizowanie praktyki sądów odnośnie do korzystania z pomocy tłumaczy w postępowaniu karnym.

Uwagi *de lege lata* i postulaty *de lege ferenda*

Analizując przepisy Kodeksu postępowania karnego dotyczące udziału tłumacza w postępowaniu karnym, nie sposób nie zauważyć, iż w dalszym ciągu zdecydowanie bardziej akcentowane jest uprawnienie oskarżonego niż innych stron procesowych, w tym szczególnie pokrzywdzonego, kiedy nie włada on językiem polskim. Kodeks postępowania karnego gwarantuje prawo do pomocy tłumacza oskarżonemu i podejrzanemu, w dalszym ciągu nie gwarantuje jednak takiego prawa pokrzywdzonemu, który jest stroną w postępowaniu przygotowawczym, a w postępowaniu przed sądem wówczas, gdy występuje w charakterze oskarżyciela posiłkowego lub oskarżyciela prywatnego. W doktrynie od lat zwraca się uwagę na tę asymetrię uprawnień. I chociaż faktem jest, iż na mocy art. 5 § 2 u.s.p. pokrzywdzonemu przysługuje uprawnienie do bezpłatnego korzystania z pomocy tłumacza, kiedy występuje on przed sądem, nie ma natomiast takiego prawa w postępowaniu przygotowawczym. Z zadowoleniem należy przyjąć rozszerzenie

⁶⁴ Odpowiedź na wskazany wyżej Wniosek o udostępnienie informacji publicznej z dnia 21 stycznia 2024 r.

zakresu zastosowania obowiązku wezwania tłumacza z art. 204 k.p.k. również na inne strony postępowania, jednak w dalszym ciągu istnieje potrzeba wprowadzenia regulacji, które przyznałyby pokrzywdzonemu prawo do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, adekwatne do uprawnienia przysługującego oskarżonemu. Wynika to nie tylko z idei, iż proces ma być rzetelny dla wszystkich, ale również z konieczności dostosowania polskiego ustawodawstwa do prawnomiędzynarodowych standardów postępowania karnego.

Problematyka udziału tłumacza nie została w k.p.k. uregulowana w stopniu wystarczającym, a w wielu aspektach ogranicza się jedynie do wskazania, iż do tłumaczy stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące biegłych. Niemniej w praktyce okazuje się, iż funkcje biegłego i tłumacza w postępowaniu karnym różnią się na tyle istotnie, że nie zawsze możliwe jest odpowiednie zastosowanie przepisów.

W środowisku tłumaczy przysięgłych, wykonujących tłumaczenia w postępowaniu karnym, od lat zwraca się uwagę na problemy i trudności związane ze świadczeniem takich usług oraz akcentuje się potrzebę wprowadzenia zmian w obowiązujących przepisach. W swojej praktyce tłumacze napotykają trudności niejednokrotnie uniemożliwiające im odpowiednie przygotowanie się do tłumaczenia w postępowaniu karnym. Żaden tłumacz nie posiada pełnej wiedzy z zakresu wszystkich dziedzin nauki i techniki, o których może być mowa w trakcie postępowania (medycyna, informatyka, ekonomia itp.). Filologom, którymi w większości są tłumacze przysięgli, poważne trudności może sprawić już samo tłumaczenie terminów prawnych. Dla zapewnienia realizacji prawa do rzetelnego procesu, jak i sprawnego działania wymiaru sprawiedliwości, niezbędne wydaje się umożliwienie tłumaczom prawidłowego przygotowania się do tłumaczenia, poprzez udostępnienie im przez sąd, ale i organy prowadzące postępowanie przygotowawcze, w całości lub w części, akt postępowania. Taka zmiana pozytywnie wpłynęłaby na jakość dokonywanego tłumaczenia, chociażby poprzez umożliwienie tłumaczowi zapoznania się z tematyką sprawy i ustalenie, jakie słownictwo będzie miało zastosowanie. Tłumaczenie bez odpowiedniego przygotowania może doprowadzić do sytuacji, w której sąd – właśnie z powodu niedoskonałości tłumaczenia – nie pozna prawdy materialnej, zaś oskarżony cudzoziemiec nie będzie mógł zrealizować swojego prawa do obrony. Udostępnienie akt sprawy tłumaczowi leży w interesie sprawnego działania wymiaru sprawiedliwości. Niestety, obecnie przeważającą praktyką jest odmawianie przez sędziów (a tym bardziej przez organy w postępowaniu przygotowawczym) udostępnienia tłumaczowi akt sprawy. I chociaż art. 198 § 1 k.p.k.⁶⁵ przewiduje udostępnienie biegłemu dokumentów z akt sprawy, jeżeli

⁶⁵ Jeżeli jest to niezbędne do wydania opinii, sąd lub prokurator udostępnia biegłemu poszczególne dokumenty z akt sprawy lub uwierzytelnione kopie tych dokumentów. Dokumenty mogą być

jest to niezbędne do wydania opinii, w praktyce wobec tłumaczy przepis ten nie jest przez organy stosowany, pomimo odesłania z art. 204 § 3 k.p.k.

Umożliwienie tłumaczowi zapoznania się z aktami sprawy pomogłoby również uniknąć sytuacji, w której dopiero na stawiennictwie na termin rozprawy lub na innej czynności, na którą tłumacz został wezwany, wychodzi na jaw przesłanka wyłączenia tłumacza określona w art. 196 § 1 k.p.k. Tłumacz, nie wiedząc o tożsamości osób występujących w postępowaniu karnym, o wystąpieniu przesłanki wyłączającej jego udział w postępowaniu dowiaduje się dopiero na sali sądowej, co niejednokrotnie powoduje poważne implikacje dla prowadzonego postępowania, tj. spadek terminu z wokandy i konieczność poszukiwania przez sąd kolejnego tłumacza, a tym samym wydłużenie postępowania.

Jak już wskazano, tłumacz przysięgły nie może odmówić wykonania tłumaczenia na żądanie sądu, prokuratora, Policji oraz organów administracji publicznej, chyba że zachodzą szczególnie ważne przyczyny uzasadniające odmowę. Za „szczególnie ważną przyczynę” nie uznaje się braku kompetencji merytorycznych do tłumaczenia w określonej dziedzinie. Od tłumacza przysięgłego oczekuje się, że będzie potrafił tłumaczyć i pisemnie i ustnie, w postępowaniach z każdej dziedziny prawa, dotyczących każdego obszaru życia. W kontekście poczynionej powyżej uwagi o niemożności przygotowania się do tłumaczenia z racji odmowy wglądu do akt sprawy tym bardziej dyskusyjnym wydaje się brak możliwości odmowy wykonania tłumaczenia w sytuacji, gdy tłumacz nie czuje się kompetentny w danym obszarze terminologicznym.

Ze zmian postulowanych przez tłumaczy warto również wskazać na potrzebę wprowadzenia w przepisach k.p.k. zasad wykonywania tłumaczenia ustnego, aby w jak największym stopniu wyeliminować rozbieżności między wypowiedzią osoby, która jest tłumaczona, a tłumaczeniem, które „otrzymuje” organ procesowy. Chodzi o wprowadzenie przepisów m.in. nadających tłumaczom uprawnienie do zadawania pytań osobom, których wypowiedzi tłumaczą, gdy nie znają znaczenia użytych terminów lub gdy wypowiedzi są, z innych powodów, niezrozumiałe, czy też uprawniających tłumaczy do wygłaszania zwięzłego komentarza, gdy ich tłumaczenie mogłoby zostać niewłaściwie zrozumiane z powodu chociażby różnic kulturowych bądź różnic w realiach życia. Zmniejszenie prawdopodobieństwa wystąpienia błędów tłumaczeniowych jest kluczowe dla dotarcia do prawdy materialnej i, finalnie, zapewnienia rzetelnego procesu. Nie sposób w tym miejscu nie przywołać sprawy

również udostępnione w postaci elektronicznej. Bieglemu powołanemu z tego względu, że wydana przez innego biegłego opinia jest niepełna lub niejasna albo gdy zachodzi sprzeczność w niej samej lub między różnymi innymi opiniami w tej samej sprawie, przed wydaniem opinii nie udostępnia się tej innej opinii lub tych innych opinii. Inną opinię lub inne opinie można udostępnić biegłemu, w niezbędnym zakresie, tylko w wyjątkowym, szczególnie uzasadnionym wypadku, gdy przedmiot opinii powołanego biegłego bezpośrednio dotyczy treści tej innej opinii lub tych innych opinii.

z Melbourne z 1992 r.⁶⁶, w której – właśnie w wyniku błędów w przekładzie, ujawnionych po wielu latach – wyjaśnienia oskarżonych zostały uznane za niewiarygodne i niewinne osoby zostały skazane na kary wieloletniego pozbawienia wolności.

W środowisku tłumaczy przysięgłych pojawiają się wątpliwości odnośnie do dopuszczania do czynności tłumaczenia, w związku z art. 195 k.p.k., osób, które nie są tłumaczami przysięgłymi. Aby nabyć uprawnienia do wykonywania zawodu, tłumacze przysięgli, co do zasady, musieli złożyć z wynikiem pozytywnym egzamin przed Państwową Komisją Egzaminacyjną. O stopniu trudności egzaminu świadczy jego zdawalność szacowana, jak już wspomniano, na poziomie 21%. Tymczasem w praktyce zdarza się, iż organy prowadzące postępowanie dopuszczają do czynności tłumaczenia osoby nie będące tłumaczami przysięgłymi. Wątpliwości budzi kwestia, kto i na podstawie jakich kryteriów powinien decydować, że dana osoba posiada „odpowiednią wiedzę” do wykonania czynności, a następnie, kto tę wiedzę w postępowaniu będzie weryfikować.

Podsumowanie

Prawo do korzystania z pomocy tłumacza stanowi kluczowy element gwarancji procesowych mających na celu zapewnienie rzetelnego procesu. Chociaż z aprobatą odnotowuje się w doktrynie wprowadzone nowelizacjami zmiany, nie ulega wątpliwości, iż obecnie obowiązujące regulacje dotyczące udziału tłumacza w postępowaniu karnym nie są wystarczające. Istnieje potrzeba zmodyfikowania przepisów tak, by umożliwiły tłumaczom wykonywanie wiernych i rzetelnych przekładów, a finalnie pogłębiły i utrwaliły zasadę sprawiedliwego procedowania przy przestrzeganiu gwarancji procesowych wszystkich uczestników postępowania.

Bibliografia

- Długosz J., *Prawo do udziału tłumacza jako jedna z przesłanek rzetelnego procesu karnego*, „Investigationes Linguisticae” 2009, vol. 17, s. 100–107.
- Gruszecka D., w: J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2023.
- Hofmański P., *Prawo do udziału tłumacza jako jeden z warunków uczciwego procesu*, w: E. Pływaczewski (red.), *Przestępczość cudzoziemców. Nowe wyzwanie dla teorii i praktyki*, Szcztytno 1995, s. 51–62.

⁶⁶ Zob. H. Nagao, *Sprawa z Melbourne: niewłaściwe tłumaczenie przyczyną oskarżenia o niepopelnione przestępstwa*, tłum. Z. Rybińska, „Lingua Legis” 2005, nr 13, s. 3–7.

- Hofmański P., *Prawo do udziału tłumacza w postępowaniu karnym*, w: A.J. Szwarc (red.), *Przestępczość przygraniczna. Postępowanie karne przeciwko cudzoziemcom w Polsce*, Poznań 2000, s. 148–156.
- Nagao H., *Sprawa z Melbourne: niewłaściwe tłumaczenie przyczyną oskarżenia o niepełnione przestępstwa*, tłum. Z. Rybińska, „Lingua Legis” 2005, nr 13, s. 3–7.
- Nowikowski I., *Uwagi o zasadzie rzetelnego procesu karnego (kwestie wybrane)*, w: J. Skorupka (red.), *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdy*, Warszawa 2009, s. 45–56.
- Olesiuk-Okomska M., *Wpływ regulacji Unii Europejskiej na udział tłumacza w polskiej procedurze karnej*, w: I. Sepioło-Jankowska (red.), *Reforma prawa karnego*, Warszawa 2015, s. 506–516.
- Rogacka-Rzewnicka M., *Znaczenie niepisanych reguł postępowania dla tworzenia podstaw rzetelnego procesu karnego*, w: J. Skorupka (red.), *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdy*, Warszawa 2009, s. 92–106.
- Rogalski M., *Res iudicata i zakaz ne bis in idem jako gwarancje rzetelnego procesu*, w: J. Skorupka (red.), *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdy*, Warszawa 2009, s. 168–180.
- Skřetowicz E., *Z problematyki rzetelnego procesu karnego*, w: J. Skorupka (red.), *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdy*, Warszawa 2009, s. 21–27.
- Stachowiak S., *Uprawnienie pokrzywdzonego do korzystania z pomocy tłumacza w polskim procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 12, s. 7–14.
- Stefański R.A., *Udział tłumacza w postępowaniu karnym jako przejaw rzetelnego procesu karnego*, w: J. Skorupka (red.), *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdy*, Warszawa 2009, s. 360–392.
- Wiliński P., *Pojęcie rzetelnego procesu karnego*, w: A. Gerecka-Żołyńska, P. Górecki, H. Paluszkiwicz, P. Wiliński (red.), *Skargowy model procesu karnego. Księga ofiarowana Profesorowi Stanisławowi Stachowiakowi*, Warszawa 2008, s. 399–410.
- Wiliński P., *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym*, Kraków 2006.

Assistance of a translator and interpreter in the Polish criminal procedure – difficulties and challenges

Abstract

Although Polish is the official language before the judiciary, due to the dynamic development of international relations and the increase migration, foreigners, who do not speak Polish to a sufficient extent, are more and more often participating in proceedings before Polish courts, including criminal proceedings. Communication with these individuals and the use

of documents prepared in other languages require the assistance of a translator or interpreter, the presence of whom ultimately aims at guaranteeing the right to a fair trial.

The purpose of this study was to elucidate the regulations governing the position of a translator and interpreter, as an assistant to procedural authorities and the accused, as well as to highlight problematic issues associated with the practice of translating and interpreting in the Polish criminal procedure.

Keywords: criminal proceeding, criminal procedure, sworn translator, sworn interpreter, right to translation and interpretation, foreigners

CYTOWANIE

Olesiuk-Okomska M., *Udział tłumacza w polskiej procedurze karnej – trudności i wyzwania*, „Acta Iuris Stetinensis” 2025, nr 2 (53), 79–98, DOI: 10.18276/ais.2025.53-06.